

STICHTING

NEDERLANDSE
BIOGRAFIE *PRIJS*

Haarlem, 31 oktober 2022

Juryrapport Biografieprijs 2022

Meer dan 170 voordrachten werden ingestuurd voor de biografieprijs 2022. Volgens het reglement van de Stichting Nederlandse Biografieprijs staat de prijs open voor een biografie in de ruimste zin van het woord. Door uitgevers werd het begrip 'biografie' dan ook zo ruim mogelijk geïnterpreteerd. Maar de biografie van een stad of van een krant ging volgens de jury ook deze grens te buiten.

Dan bleef er nog genoeg over, vaak ook van goede tot zeer goede kwaliteit: goed leesbaar, interessant, historisch betrouwbaar, evenwichtige in zijn oordelen, niet al te gedetailleerd, hoofd- en bijzaken scheidend, met interessante hoofdpersonen en soms ook nieuwe tot zeer nieuwe inzichten. Voor een goede biografie is het nodige onderzoek vereist, soms het spitten in oude archieven, soms het doorwerken van tal van brieven. Bij een biografie over een redelijk recent persoon vaak ook interviews met mensen die betrokkene gekend hebben. Dat is dan ook allemaal gebeurd, door heel veel ijverige auteurs.

Eén soort biografie wil ik er even uitlichten: de autobiografie of bijna-autobiografie. Met dit laatste bedoel ik een boek vooral gebaseerd op de door een ander (vaak een journalist) opgeschreven herinneringen van de hoofdpersoon. Dergelijke boeken kunnen uiterst boeiend zijn en zeer verhelderend voor het inzicht in de gedachtegang en belevingswereld van de hoofdpersoon. Maar iedereen weet dat herinneringen onbetrouwbaar zijn en dat het mensen vaak eigen is het eigen leven in een redelijk gunstig daglicht te stellen. De evenwichtige beoordeling -één van de criteria waar de Stichting ons mee op pad heeft gestuurd- is hier bijna per definitie wat minder aanwezig.

Een andere bijzondere categorie betreft de proefschriften. Eén daarvan heeft het zelfs tot onze longlist gebracht: het proefschrift van Annette Faber over Elise van Calcar. Toen Hans Goedkoop in 1996 promoveerde op een boek over Herman Heijermans werd door een enkele hoogleraar nog gezegd dat dat eigenlijk niet kon: promoveren op een biografie. Die tijden liggen gelukkig achter ons. Maar een proefschrift heeft wel zo zijn eigen vereisten. Het wordt geschreven met in de eerste plaats de beoordelende leescommissie in het hoofd; de auteur wil zich tegenover die leescommissie en de verdere wereld van vakgenoten volledig indekken: dus lees je vaak een uitvoerige methodologische verantwoording en wordt ieder feit dat mogelijk, althans in de optiek van de promovendus/promovenda, volgens de leden van de leescommissie van belang zou kunnen zijn uitvoerig behandeld. Er zit de nodige spanning tussen een proefschrift en een boek voor het algemene, redelijk ontwikkelde publiek.

STICHTING

NEDERLANDSE
BIOGRAFIE *PRIJS*

De jury, die bestond uit Maarten Asscher, Elke Brems, Pauline Kruseman, Frits van Oostrom en spreker dezès had wel wat werk te doen. Zij koos tien boeken uit voor de longlist. Maar ik hecht eraan te zeggen dat, alhoewel de keus weloverwogen was, ook een aantal andere boeken een plaats op de longlist zeer wel verdiend zouden hebben.

Uit de longlist werd de shortlist geselecteerd: vijf boeken, waarvan we vandaag één als winnaar van de prijs mogen aanwijzen. Met de vijf auteurs van deze boeken zijn korte interviews gehouden. Die staan op het internet, maar worden hier in alfabetische volgorde op naam van de schrijver vertoond. Na elk interview mag ik zeggen wat het juryrapport over dit boek en deze schrijver zegt, waarna de schrijver hier op het podium wordt uitgenodigd voor een eerste huldiging. Als alle vijf auteurs aldus behandeld zijn komt het hoogtepunt: de bekendmaking van de winnaar van de biografieprijs 2022

Lieneke Frerichs: *Nescio, leven en werk van J.F.H. Grönloh*

Lieneke Frerichs schreef over Nescio, een bijzondere schrijver met een zeer gering oeuvre, maar wel van bijzondere kwaliteit. Zij noemde het niet Dubbelman, zoals het boek over Marnix Gijsen annex Jan-Albert Goris van Ben Govaerts, dat ook op onze longlist stond, maar dat had hier net zo goed gekund: Nescio en Grönloh waren twee verschillende personen in één. Frerichs was al bekend met het werk van Nescio: ze heeft zich eerder buitengewoon verdienstelijk gemaakt door het verzameld werk te annoteren en uit te geven, alsook zijn natuurdagboek. Zij begon, schrijft ze in haar dankwoord, al in 1978 met de inventarisatie van de literaire nalatenschap van Nescio. In 1990 promoveerde ze op de ontstaansgeschiedenis van *De Uitvreter*. De biografie duurde langer omdat ze pas veel later toegang kreeg tot dagboeken en tot alle correspondentie van en aan Nescio, voor zover bewaard. De biografie is daarmee ook wel een brievenboek: lange stukken uit brieven van Nescio worden geciteerd. Een hoogtepunt is diens zakenreis naar Brits-Indië, die maar een paar maanden duurde maar in het boek meer dan 40 bladzijden in beslag neemt, vol brieven waarin Grönloh 's heimwee naar huis steeds weer tot uitdrukking komt. Daaruit blijkt overigens dat Nescio ook een uitstekend brieven-schrijver was. Frerichs schetst een schitterend beeld van Nescio/Grönloh als een wat eigzinnige, wat verlegen, zeer sceptische man, die literair zijn tijd decennia vooruit was en draagt daarmee bij aan diens definitieve plaats in de Nederlandse literatuur.

Margriet van der Heijden: *Denken is verrukkelijk. Het leven van Tatiana Afanassjewa en Paul Ehrenfest*

Margriet van der Heijden schreef met *Denken is verrukkelijk* een dubbelbiografie over twee met elkaar getrouwde wetenschappers: Tatiana Afanassjewa en Paul Ehrenfest. Een vrouw uit Petersburg, die pas kon studeren nadat haar stiefvader overleden was en die in haar hele carrière gehinderd is omdat zij vrouw was. Wie dit leest, realiseert zich hoe kortgeleden nog maar de wetenschap en de universiteit bijna louter een mannenaangelegenheid waren. En

STICHTING

NEDERLANDSE
BIOGRAFIE *PRIJS*

een eveneens buitengewoon intelligente joodse jongen uit Wenen. Fascinerend wordt beschreven hoe die elkaar tegenkomen, verliefd worden, trouwen, eindeloos op zoek zijn naar een leerstoel theoretische natuurkunde voor Paul en die uiteindelijk vinden in Leiden, waar Tania, zoals ze genoemd wordt, een heel huis laat bouwen waarin gedurende de loopbaan van Paul tal van vermaarde fysici, zoals Einstein en Bohr, logeren. Paul was een begenadigd docent, niemand kon Einsteins relativiteitstheorie zo goed uitleggen als hij. Bovendien was hij scherp genoeg om problemen in Einsteins theorie te ontdekken, zodat die ondervangen konden worden. Maar hij leed aan een minderwaardigheidscomplex, omdat hij (volgens hemzelf) niet kon tippen aan zijn naar Haarlem verhuisde voorganger Lorentz en zelf geen belangrijke theorie had ontworpen. Het huwelijk loopt spaak, er komt net geen scheiding, en in 1933 doodt Ehrenfest zijn jongste zoontje, die het syndroom van Down heeft, en zichzelf. Tania herpakt zich en is nog jaren actief in met name het onderwijs in de meetkunde. Dit is een biografie over twee wetenschappers die ook voor de lezers die niet vertrouwd zijn met wiskunde en fysica buitengewoon boeiend is.

Pieter Sijpersma: *Hans Wiegel. De Biografie*

Pieter Sijpersma schreef een vuistdikke (ruim 650 p's tekst) biografie over Hans Wiegel. Een biografie over iemand die nog leeft is anders dan een biografie over iemand die niet meer onder ons is. Niet alleen kunnen tal van mensen geraadpleegd worden die betrokkene goed gekend hebben (dat kan bij recent overledenen ook), maar ook kan uitvoerig gesproken worden met het onderwerp van de biografie. Bovendien weet de auteur dat zijn onderwerp zijn werk zal lezen. Sijpersma is zich hiervan zeer goed bewust. Het is hem makkelijker gemaakt omdat Wiegel geen enkele druk op hem uitgeoefend heeft, zoals hij ook eerder nooit gedaan had wanneer journalisten over hem schreven. In deze vlot geschreven biografie zit natuurlijk veel herkenbaars voor wie in de jaren zeventig en tachtig van de vorige eeuw de Nederlandse politiek heeft gevolgd. Wiegel was wellicht, naar een variant op Al Gore, de beste minister-president die Nederland nooit heeft gehad. Het had nog niet eens zo veel gescheeld: Pim Fortuyn had dat wel gewild. Maar die werd vermoord voor het zover kon komen. In ieder geval was Wiegel één van de beste politieke debaters die Nederland ooit heeft gehad. Iedereen herinnert zich nog hoe hij in een tv-debat zei dat Sinterklaas bestaat, daarbij wijzend naar Den Uyl. Maar ook hoe Den Uyl troostend zijn arm om Wiegel heen sloeg toen die het te kwaad kreeg omdat een vragensteller aan het overlijden van zijn echtgenote refereerde. Sijpersma beschrijft een ondanks zijn fijn gevoel voor publiciteit wat verlegen man, een conservatieve liberaal die het meer om het spel dan om de knickers ging. Hij geeft in dit boeiende boek een belangrijk deel van de Nederlandse nationale politieke geschiedenis weer.

STICHTING

NEDERLANDSE
BIOGRAFIE *PRIJS*

René van Stipriaan: *De zwijger. Het leven van Willem van Oranje*

Over Willem van Oranje is in de loop der tijden al heel veel geschreven. Het getuigt dus op zijn minst van moed van René van Stipriaan om daar zijn biografie aan toe te voegen. Maar hij heeft dat gedaan met verve en succes en daarmee onze kennis zeer verrijkt. Willem van Oranje was natuurlijk niet de simpele strijder voor de vrijheid van het protestantse geloof waar ik vroeger op de lagere school over heb geleerd. De werkelijkheid is aanmerkelijk gecompliceerder en zeker minder eenduidig. Oranje was ook niet de held die de bedoeling had een nieuwe staat te vestigen. Maar hij heeft daar wel, voor een deel zijns ondanks, een belangrijke rol in gespeeld. Over de diepere beweegredenen van De Zwijger is weinig bekend. Maar van trouwe hoveling van Karel V ontwikkelde hij zich in enkele decennia tot belangrijkste vijand van Filips II. Daar was hij niet op uit. Hij werd geconfronteerd met scherpe geloofstegenstellingen: orthodoxe katholieken gingen na het Concilie van Trente de confrontatie met de protestanten aan, terwijl de orthodoxe calvinisten omgekeerd de geloofsvrijheid interpreteerden als de vrijheid om enkel het calvinistische geloof te belijden. Het was als vaker: de middengroep wil geen strijd, maar wordt gedwongen door de flanken. Oranje moest in een onzekere, veranderende wereld zijn weg vinden en ook zijn belangen handhaven. De ontstaansgeschiedenis van Nederland blijkt in belangrijke mate Europese geschiedenis. Veelal vergeefs zocht Oranje steun bij Lutherse Duitse vorsten, of in Engeland en vooral Frankrijk. Hij had er zelfs een volslagen mislukt huwelijk met Anna van Saksen voor over. Wie dit boek leest raakt onder de indruk van de complexiteit van de geschiedenis, maar ook van het feit dat veel zich herhaalt: wreedheden die we nu in Oekraïne zien werden in de 17e eeuw hier begaan en zijn, helaas, van alle tijden. Oranje was vermoedelijk niet een man uit één stuk. Het is “aannemelijk”, schrijft Van Stipriaan, “dat zijn ambities en overtuigingen zich meermalen diepgaand hebben gewijzigd” (p. 11). Hij was redelijk verdraagzaam op religieus gebied, maar kon niet buiten bondgenootschappen met fanatieke calvinisten. Al met al schetst Van Stipriaan een man die steeds vermalen dreigde te worden door alle conflicten waar hijzelf ook bij betrokken was, maar die dat steeds weer overleefde, door opportunistisch handelen, maar ook door geluk.

Jolanda Withuis: *Geen tijd verliezen. Jeanne Bieruma Oosting 1898-1994.*

Jolanda Withuis is een ervaren schrijfster van biografieën. Met haar boek over Pim Boellaard won ze in 2010 de biografieprijs. Nu staat zij op de shortlist met het boek *Geen tijd te verliezen*, over de schilderes Jeanne Bieruma Oosting. Bieruma Oosting is, anders dan Wiegel, al overleden, maar Withuis heeft haar nog wel ontmoet. Daarover schrijft zij in haar Inleiding: ze mocht voor haar promotie een aquarel van Oosting uitzoeken en werd door haar gebeld voor een afspraak op haar atelier. Bieruma Oosting was toen al 92 en vond het prachtig dat een ‘geleerde vrouw’ werk van haar wilde. Maar ze onderwierp Withuis wel eerst aan een verhoor. Een man had de telefoon van Withuis opgenomen toen Oosting haar belde. “Ja mevrouw, dat was mijn man”. “Maar het ging toch om een promotiecadeau?” “Ja, ik promoveer volgende week”. “Maar als u wetenschapper bent zult u toch geen man hebben?”

STICHTING

NEDERLANDSE
BIOGRAFIE *PRIJS*

U kunt toch geen twee heren dienen?” Hiermee is Bieruma Oosting voortreffelijk gekarakteriseerd en ook in haar tijd neergezet. Zij stamde uit een adellijke familie en was als adellijke vrouw voorbestemd om te huwen met een adellijke heer om adellijke kinderen te baren. Maar dat leven binnen die adellijke bubbel was aan haar niet besteed. Zij wilde tekenen en schilderen. De ruimte daarvoor moest veroverd worden en dat ging met grote moeite gepaard. Zij gaat op kostschool in Bloemendaal, ging, nadat haar vader met vereende krachten tot instemming gebracht was, naar de kunstnijverheidsschool en daarna naar verschillende leermeesters. Ze was dertig toen ze het kloeke besluit nam zich van de beklemmende familie, vooral de vader, los te maken en naar Parijs ging. Voor de vader was ze mislukt: de huwbare leeftijd eigenlijk voorbij. Ze werd financieel zeer kort gehouden, maar tegen alle verdrinking in zette ze het leven van haar eigen keuze voort en groeide ze in haar kunstenaarschap. Ze maakte zulke prachtige werken, waarvan veel afgebeeld is in dit boek, dat Withuis daar voor haar promotie graag iets van wilde hebben.

Vijf mooie en boeiende boeken, waarvan één de prijs kan krijgen. De jury heeft gekozen voor een boek waaraan vele jaren gewerkt is, het boek dat het meest omvangrijk is, waarvoor zeer uitgebreid onderzoek moest worden verricht in een veelheid aan archieven, dat belangrijke nieuwe inzichten verschaft, dat een nieuw en genuanceerd licht werpt op de persoon die het meest bepalend is geweest voor onze geschiedenis. Het boek van een schrijver die nog geen twee weken geleden voor een ander boek, over Bredero, in Gent de Leonard Willemprijs van de Vlaamse Koninklijke Akademie voor Nederlandse Taal en Letteren ontving en die met het huidige boek gisteren de Libris Geschiedenis Prijs van dit jaar heeft gewonnen. Dat is al niet slecht voor een schrijver die in Gent meedeelde dat de laatste prijs die hij gewonnen had was voor een tekening die hij op de lagere school had gemaakt. Maar daar komt vandaag een prijs bij: de Biografieprijs 2022 gaat naar René van Stipriaan voor zijn boek *De Zwijger, Het leven van Willem van Oranje*.